Uluslararası Ekonomi Hukuku Kavramı ve Uluslararası Ekonomi Hukukunun Kaynakları

International Economy Law Concept and the Source of International Economy Law

Prof. Dr. Şaban Kayıhan (T.C. Hasan Kalyoncu University, Turkey)
Mehmet Eski (İstanbul Ticaret University, Turkey)

Abstract

Depending on the justification of the domination promulgates Law principles which is related with the multi-areas of the social life and assures implementation of Law rules due to its judicial power. However, nowadays implementation of State's Law principles has been gradually damaged. In fact, not only markets transformed into the world bazaar with the globalization but also the participants of the markets acts global. As a result of the findings of the economic facts, one State's cross-border trade and beside the national law which regulates the economic actions, normative arrangements increase which adjust identical subjects and receive the sources from different fields and in order for the operation of the current adjustment they create novice establishments with the view point of showing action in different types of areas. As a parallel of these improvements "international economy law" which arranges the international economical actions in the western countries and examines the law principles as a whole which is usually founded dispersedly is developed. Cross border economical actions constitute the subject of a lots of diversified law arrangement. While some of them are the characters of public law and private law, the others originate from international law. Fractionally, nonbinding rules are also inclusive here. At this point the whole law regulations which are about the international rules, determines the scope of international law relations. So in this research, in accordance with the globalization, our purpose is to examine the source and term of the international economy law.

1 Giriş

Devlet özellikle iç hukukunda, egemenlik haklarına dayanarak, toplumsal hayatın çeşitli alanlarına ilişkin hukuk kurallarını yürürlüğe koymakta ve yasama, yürütme yargı saç ayağında yargı gücü sayesinde hukuk kurallarının uygulanmasını temin etmektedir. Ancak günümüzde devletin hukuk kurallarının ihdası ve uygulanmasındaki tekeli giderek erozyona uğramaktadır. Nitekim küreselleşme olgusu ile birlikte sadece pazarlar dünya pazarına dönüşmemiş, aynı zamanda pazar katılımcıları da küresel hareket etmektedirler. Bu ekonomik olguların sonucu olarak, bir devletin sınır ötesi ticaretini ve ekonomik faaliyetlerini düzenleyen milli hukuk kuralları yanında, aynı konuları düzenleyen kaynağını çok farklı alanlardan alan normatif düzenlemeler artış göstermekte ve kurulan yeni düzenin işleyişini teminen çok farklı alanlarda faaliyet göstermek üzere yeni uluslararası kuruluşlar ihdas olunmaktadır. İşte bu gelişmelere paralel olarak batılı ülkelerde uluslararası ekonomik faaliyetleri düzenleyen ve dağınık halde bulunan hukuk kurallarını bir bütün olarak inceleyen hukuk dalı olarak uluslararası ekonomi hukuku gelişmiştir. Sınırlar ötesi ekonomik faaliyetler birçok farklı hukuki düzenlemenin konusunu teşkil etmektedir. Bunların bir kısmı milli kamu hukuku ve özel hukuk karakterli, bir kısmı da uluslararası hukuk kaynaklıdır. Kısmi olarak bağlayıcı olmayan kurallar da buraya dâhil olmaktadır. Bu anlamda uluslararası ekonomik ilişkileri konu alan bütün hukuki düzenlemeler, uluslararası ekonomi hukukunun kapsamını belirlemektedir. Belirtelim ki, küreselleşme olgusunun en önemli etkilerinden biri olarak sınır ötesi ekonomi ve ticaret modern dünyanın olmazsa olmazı haline gelmiştir. Bu gelişmeler de elbette hukuki zemine ihtiyaç duymaktadır. İşte sözünü ettiğimiz uluslararası ekonomi hukuku bütün bu ihtiyaçların sonucudur. Biz bu tebliğimizde uluslararası ekonomi hukukunu bir bütün olarak ele alabilme imkanına sahip olmamakla birlikte, bu hukuk dalını ilgili konuları ile birlikte hem kavram olarak açıklamayı hem de kaynaklarını incelemeyi amaçladık. Bu doğrultuda incelememizi giriş dışında iki paragraf halinde ele almayı hedefledik. Birinci paragrafta uluslararası ekonomi hukuku kavramını ilgili konuları ile birlikte ele aldıktan sonra, ikinci paragrafta ise bu hukuk dalının küresel düzlemde kabul edilen kaynaklarını inceledik ve bu hukuk dalı hakkında özellikle ekonomistlerde ve hukukçularda farkındalık oluşturmaya çalıştık. Tebliğimizi sonuç kısmı ile de nihayete erdirdik.

2 Uluslararası Ekonomi Hukuku Kavramı

2.1 Kavram

Geleneksel anlayışta hukuk ve devlet, birlikte düşünülen kavramlardır. Devlet egemenlik haklarına dayanarak, toplumsal hayatın çeşitli alanlarına ilişkin hukuk kurallarını yürürlüğe koymakta ve yargı gücü sayesinde hukuk kurallarının uygulanmasını temin etmektedir. Yine devletler, karşılıklı menfaatlerin uyuşması durumunda antlaşmalar yoluyla uluslararası hukuk ihdas ederek, bu hukuk kurallarını iç hukuklarının bir parçası haline

getirmektedirler. Ancak günümüzde devletin hukuk kurallarının ihdası ve uygulanmasındaki tekeli giderek erozyona uğramaktadır. Küreselleşme ile birlikte sadece pazarlar dünya pazarına dönüşmemiş, aynı zamanda pazar katılımcıları da (müşteriler, sermayedarlar ve üreticiler) küresel hareket etmektedirler. Bu ekonomik olguların sonucu olarak, bir devletin sınır ötesi ticaretini ve ekonomik faaliyetlerini düzenleyen milli hukuk kuralları yanında, aynı konuları düzenleyen kaynağını çok farklı alanlardan alan normatif düzenlemeler artış göstermekte ve kurulan yeni düzenin işleyişini teminen çok farklı alanlarda faaliyet göstermek üzere yeni uluslararası kuruluşlar ihdas olunmaktadır.

Bundan böyle devletler giderek artan oranda egemenlik haklarını uluslararası ve supranasyonal (uluslarüstü) aktörlerle paylaşma durumundadır. Uluslararası ekonomik ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarının ihdası ve uygulanması, sadece bir devletin kendi organlarıyla veya devletlerin kendi aralarında oluşturduğu bir olgu olmaktan çıkmış ve başkaca aktörlerle paylaşılan alana dönüşmüştür.

İşte bu gelişmelere paralel olarak batılı ülkelerde uluslararası ekonomik faaliyetleri düzenleyen ve dağınık halde bulunan hukuk kurallarını bir bütün olarak inceleyen hukuk dalı olarak uluslararası ekonomi hukuku (International Economic Law) gelişmiştir. Bu bakış açısıyla uluslararası ekonomi hukuku, uluslararası ekonomik faaliyetleri bütünsel olarak dikkate almakta ve bu oluşuma uygulanan veya uygulanabilir hukuk kurallarını toplu bir şekilde değerlendirmektedir. Bu hukuk dalının baş döndürücü hızla gelişmesi, öğretilde uluslararası ekonomi hukuku ihtilali tabirine sebep olmuştur (Trachtman, 2015).

Anglo-Sakson hukuk düzeninde hâkim olan görüşe göre, uluslararası ekonomi hukuku, sadece uluslararası hukuk kaynaklı normları inceleme konusu yapmaktadır ve bu haliyle de devletler ekonomi hukuku (Wirtschaftsvölkerrecht) kavramıyla eş anlamlıdır. Bu anlamda uluslararası ekonomi hukuku, sadece veya en azından öncelikli olarak devletlere odaklanan ve onların uluslararası ekonomik ilişkilerindeki davranışlarını yönlendiren uluslararası kamu hukuku kuralları ile sınırlıdır (Hoffman, 2015).

Buna karşın Kıta Avrupası'nda hâkim olan ve bizim de katıldığımız görüşe göre, uluslararası ekonomi hukuku uluslararası ekonomik ilişkileri düzenleyen kuralları açıklamaktadır (Hoffmann, 2009). Konu bu bakış açısıyla ele alındığında, Anglo Sakson hukuk düzenindeki hakim anlayışın aksine, uluslararası ekonomi hukuku, sadece "ekonominin uluslararası hukuku" ile sınırlı olmayıp bunun ötesinde "uluslararası ekonominin hukuku"dur. Her şeyden önce klasik, kamu hukuku – özel hukuk ayrımı, ekonomi alanında keskin sınırlarla ayrılmamakta, kesiştikleri ve iç içe girdikleri hususlar ziyadesiyle bulunmaktadır. Örneğin, ülkemizde 1980'lerden sonra ekonominin çeşitli sektörlerine ilişkin kurulmuş olan BDDK, SPK ve EPDK gibi kurumları dikkate aldığımızda, bu kurumlar kamusal yetkiler kullanmakla birlikte yetki alanlarına giren aktiviteler özel hukukun bir parçasıdır (bankacılık). Uluslararası ekonomi hukuku, hem kamu hukuku hem de özel hukuk karakterlidir ve milli, supranasyonal ve uluslararası hukukun farklı kurallar hiyerarşisinden de normlar ihtiva etmektedir (Rainer 2015).

Uluslararası ekonomik ilişkilere ilişkin düzenlemeler inceleme konusu yapılırken, bütüncül bakış açısı Matthias Herdegen tarafından şu şekilde özetlenmektedir: "Bugünün devletler toplumundaki ekonomik yaşamın hakkını vererek incelenmesi yukarıdan resmin bütününe bakmayı gerektirmektedir. Böylece uluslararası ekonomi hukuku, özellikle uluslararası hukuk, dış ticaret hukuku ve milli ekonomi hukukunun özel hukuk unsurlarını bir araya getirmektedir. Bu anlayış sistematik olarak, hukuk kaynakları çıkış noktasından hareket ederek belirlenen ve sadece uluslararası hukuk düzenleme sahasındaki unsurları inceleme konusu yapan, uluslararası ekonomi hukuku kavramını ret etmektedir. Devletlerarasındaki kurallara dayalı bir perspektif yerine böylece, hukukun düzen sağlama fonksiyonuna odaklanma devreye girmektedir; uluslararası ekonomi hukuku bu sayede uluslararası ekonomik ilişkiler için normatif düzen çerçevesi olarak ortaya çıkmaktadır (Herdegen, 2014).

Uluslararası ekonomi özel hukuku olarak da adlandırabileceğimiz uluslararası ticaret hukuku ise; özel hukuk kişilerinin birbirleriyle veya kamu tüzel kişileriyle uluslararası alanda olan ticari ilişkilerini incelemektedir. Genel olarak uluslararası ticaret hukuku, uluslararası ticari sözleşmeleri, bunlara uygulanacak özel hukuku birleştiren antlaşmaları (CISG), kendine özgü kuralları (Incoterms), uluslararası eşya taşımacılığı ve uluslararası ticari tahkim gibi konuları inceleme konusu yapmaktadır.

Diğer taraftan uluslararası ekonomi hukukunun başlıca inceleme konularından olan DTÖ antlaşmaları, tek başına inceleme konusu yapıldığı hallerde, literatürde bu alanı ifade etmek üzere dünya ticaret hukuku (World Trade Law Welthandelsrecht) kavramına yer verilmektedir.

Uluslararası ekonomi hukukunun tam olarak kapsamına giren unsurlar arasında da çok belirgin sınırlar bulunmamaktadır. Daha ziyade birçok durumda karşılıklı bağımlılık, kesişmeler ve iç içe girmeler söz konusu olduğunu ifade etmek gerekir (Krajewski, 2012).

Bu bağlamda son yıllarda yaygınlaşan "transnasyonal(ulus ötesi) hukuk" kavramına da değinmek gerekir. Transnasyonal hukuk kavramı, ilk kez 1956 yılında Philip C. Jessup tarafından ortaya atılmıştır. Ona göre, milli hukuk ile uluslararası hukuk arasında yapılan klasik ayırım, artık sınır ötesi gelişmelerin hepsini düzenleme kapsamına alma yönünden yetersiz kalmaktadır. Zira giderek artan oranda uluslararası hukukun ötesinde farklı devletlerin hukukları arasında bağımlılık ilişkisi oluşmakta ve hukuk düzenleri birbirlerine etki etmektedirler (Farahat, 2013). Bu görüş, özellikle sınırlar ötesi ekonomik ilişkileri düzenlemeye çalışan hukuk kurallarının (çok

tarafli ve bölgesel) artışıyla birlikte de zamanla hukuk literatürüne girmiştir. Belirtelim ki günümüzde halen ‘transnasyonal ekonomi hukuku’ kavramı üzerinden “Lex Mercatoria” kavramı gibi, teorik tartışmalar yürütülmektedir (Rost, 2007). Genel olarak “transnasyonal ekonomi hukuku”, uluslararası hukuk ve milli hukuklardan sonra üçüncü kategori olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda ‘transnasyonal’ kavramı, farklı ülke vatandaşları olan özel hukuk kişilerinin birbirleriyle veya bir devletle olan ilişkilerinden yola çıkmaktadır ve bu ilişkileri, devletlerin birbiriyle olan ilişkilerini ifade eden ‘uluslararası’ kavramından ayırtmak üzere kullanılmaktadır (Emmerich, 2015). Dolayısı ile transnasyonal hukuk; devletler, milli ve uluslararası hukuk ötesinde otonom hukuk sistemlerini ifade etmektedir (Callies, 2006). Transnasyonal ekonomi hukuku, devletler ekonomi hukuku veya milletlerarası özel hukuk gibi hukuk ayrımlarının yedeği veya aynı şekilde bu kategorileri ortadan kaldıran nitelikte değildir ve olmamalıdır. Bu hukuk alanlarının küresel ekonomik ilişkileri düzenlenmesindeki etkileri halen çok büyüktür ve tartışılmamaktadır. Transnasyonal ekonomi hukuku teorisi daha ziyade bizim var olan bakış açımızı genişletmeli ve transnasyonal ekonomi sisteminin nesnel olarak birbiriyle bağlantılı sorularını açıklayabilmemizi sağlamalıdır (Rost, 2007).

3 Uluslararası Ekonomi Hukukuna Hâkim Olan Temel İlkeler

Devletlerin Egemen Eşitliği İlkesi: Uluslararası hukukun mihenk taşlarından biri olan devletlerin egemen eşitliği ilkesi gereğince devletler, ülke, nüfus, doğal kaynaklar, ekonomik ve askeri güç ve başka açılardan birbirlerinden farklı olsalar da, birbirleri arasında ayrım yapılamaz ve aralarında astlık - üstlük ilişkisi bulunmamaktadır (Ünal, 2005).

Konuyu ekonomi ilişkiler bağlamında ele aldığımızda 1974 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş olan Devletlerin Ekonomik Haklarına ve Görevlerine Dair Şart somut düzenlemeler içermektedir. Genel Kurul oylamasında kimi devletler karşı oy kullandığından (ör. ABD, Almanya ve Birleşik Krallık) ve kimi devletler de çekimser kaldığından Şart’ın doğrudan bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Şart’la getirilen düzenlemelerin bağlayıcılığı için, uluslararası hukukun kaynaklarınca da (ör. uluslararası örf ve adet hukuku) bu düzenlemelerin kabul görmesi gerekir (Schöbener, 2010).

Birleşmiş Milletler Antlaşması m. 2/1;

1. Örgüt, tüm üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur.

Devletlerin Ekonomik Haklarına ve Görevlerine Dair Şart;

Madde 2- 1. Her Devletin, bütün zenginliği, doğal kaynakları ve ekonomik faaliyetleri üzerinde, zilliyetlik, kullanma ve tasarruf etme de dahil, tam ve daimi egemenliği vardır ve onu serbestçe kullanacaktır.

Madde 10- Bütün Devletler, hukuken eşittir, ve milletlerarası toplumun üyeleri olarak, dünyanın ekonomik, mali ve parasal problemlerini, diğerleri yanında, uygun milletlerarası örgütler aracılığı ile onların mevcut ve inkişaf eden kurallarına uygun şekilde çözmeye hususlarında milletlerarası karar alma sürecine tamamıyla ve etkin bir şekilde iştirak etme ve ondan doğan nimetleri hakça bir şekilde paylaşma hakkına sahiptirler.

Bu ilke, müdahale yasağını da (içişlerine karışmama) içinde barındırmaktadır.

Devletlerin egemen eşitliği ilkesi, devletlerin dışarıdan baskı görmeden ve bağımsız olarak politik, ekonomik, sosyal ve kültürel sistemi ile kararlar verebilmesine imkân tanımaktadır. Yabancı bir devletin bu yöndeki iç meselelerine meşru olmayan karışması, müdahale yasağını ihlal eder (Herdegen, 2014a).

Devletlerin Ekonomik Haklarına ve Görevlerine Dair Şart;

Madde 1- Her Devletin, kalkınma iradesine uygun şekilde, dışarıdan herhangi bir şekilde müdahale, zorlama veya tehdit olmadan, siyasi, sosyal veya kültürel sistemlerini olduğu kadar ekonomik sistemlerini de seçme hususunda egemen ve devredilmez hakkı vardır.

Bu bağlamda, Dünya Bankası veya IMF’nin kalkınmakta olan devletlere sağladıkları kredi ve diğer mali olanaklarla ilgili olarak, bir devlette gerekli reformların yapılması yönünde o devletin içişlerine karışmaları, tartışma konusu olmaktadır. Ancak bir devletin bu tür mali olanaklar ve kredilerden yararlanması, baştan itibaren somut olarak mevcudiyeti var olan bir hakka dayanmadığından, bu kuruluşların içişlerine karışması, müdahale yasağı kapsamında değerlendirilmemektedir (Herdegen, 2014b).

İşbirliği ve Dayanışma İlkesi

Uluslararası ekonomi hukukun tarihsel gelişim sürecinde az gelişmişliği temsil eden ve daha ziyade dünyanın güney yarım küresinde yer alan ülkelerle, daha ziyade kuzey yarım küresinde yer alan gelişmiş ülkeler arasındaki menfaat çatışmalarını ifade eden Kuzey-Güney İhtilafı önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler, ikinci dünya savaşından sonra oluşturulan yeni dünya düzeninde giderek artan oranda, gelişmiş ülkelerle aralarındaki eşitsizliklerin giderilmesi noktasında taleplerde bulunmaya başlamışlardır.

1945’te kabul edilmiş olan BM Antlaşması m. 55, bu yönde ilkesel düzenleme içermektedir.

Birleşmiş Milletler Antlaşması m. 55;

Uluslararasıda halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş barışçı ve dostça ilişkiler sağlanması için gerekli istikrar ve refah koşullarını yaratmak üzere Birleşmiş Milletler:

- yaşam düzeylerinin yükseltilmesini tam istihdamı, ekonomik ve sosyal alanlarda ilerleme ve gelişme koşullarını,
- ekonomik, sosyal alanlarla sağlık alanındaki uluslararası sorunların ve bunlara bağlı başka sorunların çözümünü, kültür ve eğitim alanlarında Uluslararası işbirliğini ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine bütün dünyada etkin bir biçimde saygı gösterilmesini, kolaylaştıracaktır.

Devletlerin Ekonomik Haklarına ve Görevlerine Dair Şart;

Madde 8- Devletler, daha akıllı daha hakça milletlerarası ekonomik ilişkileri kolaylaştırmakta ve bütün Devletlerin, özellikle kalkınmakta olan ülkelerin ihtiyaç ve menfaatleriyle uyum halinde olan dengeli bir dünya ekonomisi çerçevesinde yapısal değişiklikleri teşvik etmekte işbirliği yapmalıdır ve bu amaçla uygun tedbirleri almalıdır.

Madde 9- Bütün Devletler, dünyada, özellikle kalkınmakta olan ,ülkelerde ekonomik ve sosyal gelişmeyi iyileştirmek için ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel ve teknolojik sahalarda işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Özellikle devletlerin ekonomik alandaki menfaat çatışmalarının ve küresel sorunların aşılmasına yönelik işbirliği sağlanması noktasında, ekonomik kuruluşlar da önemli rol üstlenmektedirler.

İyi Yönetişim (Good Governance) Standartları

İyi yönetim kavramı ilk kez 1989 yılında Dünya Gelişme Raporu'nun takdiminde Dünya Bankası Başkanı tarafından zikredilmiş ve o tarihten bu yana da uluslararası ekonomi hukukunda yerini almıştır (Tietje, 2009).

Çatı bir kavram olarak iyi yönetim, devletler bakımından daha fazla şeffaflığın sağlanması, sorumluluk, etkinlik, tarafsızlık ve katılım gibi konuları kapsamaktadır(Öztürk 2015). Demokrasi ve hukuk devleti standartlarının gerçekleştirilmesine yönelik konsept teşkil eden iyi yönetim, günümüzde parasal, mali ve kalkınma alanlarındaki uluslararası kuruluşların faaliyetlerine ilişkin, hukuki ve toplumsal politikalarının merkezi bağlanma noktasını teşkil etmektedir (Tietje, 2009a).

Ayrımcılık Yapmama İlkesi

Uluslararası ekonomi hukukunda merkezi ilkelerden biri olan ayrımcılık yapmama ilkesi, karşılaştırılabilir obje ve olaylara farklı muamele yapılarak ilgililerinde dezavantaja yol açılmasını yasaklamaktadır (ayrımcılık yasağı).

Ayrımcılık yasağının uluslararası ekonomik ilişkilere etkisi iki yönlüdür. Ayrımcılık yasağı, hem devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini hem de devletlerin bireylerle olan ilişkilerini etkilemektedir (Tietje, 2009b).

Devletlerin Ekonomik Haklarına ve Görevlerine Dair Şart m. 4;

Siyasi, ekonomik ve sosyal sistemlerine bakmaksızın, her Devletin milletlerarası ticaret ve diğer ekonomik işbirliği şekillerine girmek hakkı vardır. Hiçbir Devlet münhasıran bu farklılıklara dayalı herhangi bir ayırıma tabi tutulamaz. Milletlerarası ticaret ve diğer ekonomik işbirliği şekilleri ararken, her Devlet dış ekonomik ilişkiler örgütünü istediği şekilde seçmekte ve milletlerarası yükümlülük ve milletlerarası ekonomik işbirliği ihtiyaçları ile tutarlı olan iki taraflı ve çok taraflı antlaşmalara girmekte serbesttir.

Ayrımcılık yasağı günümüzde uluslararası hukuk ve supranasyonal hukukun birçok alanında öne çıkarılan bir kavramdır. Bunlara örnek olarak DTÖ Antlaşmalarını, uluslararası insan hakları, AB hukuku ve tüm uluslararası ekonomi hukukunu verebiliriz (Tietje, 2009c).

Ayrımcılık yasağı devletler düzeyindeki ekonomik ilişkilerde bir devlet açısından ele alındığında, dışarıya yönelik olarak en çok gözetilen ülke kuralı (en ziyade müsaadeye mazhar millet kaydı) ile ifade olunmaktadır.

En çok gözetilen ülke kuralı, belli bir yabancı devletin veya bu devletin vatandaşlarının ekonomik faaliyetlerinin bir başka devlete tanınan daha lehteki bir işleme tabi tutulması gerekliliğini ifade etmektedir

Örnek;

(A) devleti, (B) devletine en çok gözetilen ulus kuralını tanıır ve daha sonra (C) ülkesinden gerçekleştirilecek ithalat için daha düşük tarife uygularsa, bu tarifeyi (B) ülkesine ve vatandaşlarına tanımakla mükelleftir (Telli 1991).

Günümüzde uluslararası hukuka ilişkin ticari antlaşmaların önemli bir unsuru olan en çok gözetilen ülke kuralı, uluslararası örf ve adet kuralı niteliğinde değildir. Yani bir antlaşmada bu yönde bir düzenleme bulunmadığı takdirde, eşit muamele zorunluluğu da bulunmayacaktır. Haklı bir neden bulunmadan bir devletin diğer devlete bu ilkeyi tanınamaması, uluslararası hukuk açısından genel olarak sadece dostane olmayan muamele olarak nitelendirilebilecektir (Bender, 239).

Mütekabiliyet İlkesi

Genel olarak mütekabiliyet (karşılıklılık) ilkesi; bir devletin, başka bir devlette hem kendi işlemlerini de kapsayan düzenleme ve uygulamaları hem de vatandaşlarının yararlandığı hakları ve tabi olduğu uygulamaları dikkate alarak, o devletin işlemlerine veya vatandaşlarına hâkimiyet alanında aynı kapsamda düzenlemeler öngörmesini ve uygulamada bulunmasını ifade etmektedir.

Uluslararası ticarette mütekabiliyet ilkesi, sağlanan ticari kolaylıkların devletler arasında dengeli dağılmasını, yani örneğin tanınacak tavizlerin karşı tarafın aynı ölçüde tavizler tanınmasına bağımlı hale getirilebileceğini ifade etmektedir (Göttsche, 2010). Mütekabiliyet, DTÖ antlaşmalarının hiç birinde doğrudan normatif düzenleme olarak yer almasa da içerik olarak belli düzenlemelerde yer almaktadır (Göttsche, 2010a).

GATT Antlaşması Önsöz; Mütekabiliyet ve karşılıklı menfaat esası üzerinden, gümrük resimlerinin ve mübadeleleri daraltan diğer mânilerin esaslı surette azaltılması ve milletlerarası ticaret alanında fark gözetici muamelelerin bertaraf edilmesini istidaf eden anlaşmalar yaparak yukarda zikredilen gayelerin tahakkukuna yardım etmek arzusuyla

GATT Antlaşması Mükerrer XXVIII inci madde;

Tarife müzakereleri

- Akit Taraflar, Gümrük vergilerinin, ekseriyetle, ticarete ciddi manialar teşkil eylediklerini, bundan dolayı, Gümrük vergilerinin ve ithalât ve ihracatta tahsil olunan diğer mükellefiyetlerin umumi seviyelerinin ve hususiyle, asgari miktarlarda emtia ithalâtına mâni teşkil eden yüksek nispetli vergilerin tenziline matuf mütekabiliyet ve karşılıklı menfaat esasına müstenit müzakerelerin, işbu Anlaşmanın hedefleri ve her Akit Tarafın çeşitli ihtiyaçları gereği veçhile nazarı itibara alınmak suretiyle yürütülmeleri halinde, milletlerarası ticaretin gelişmesi bakımından büyük ehemmiyet arz ettiklerini kabul ederler, Binnetice, Akit Taraflar muayyen devreler zarfında bu kabil müzakereler tertipleyebilirler.

Günümüzde mütekabiliyet ilkesi daha ziyade, yabancılar hukuku ve milletlerarası usul hukuku alanlarında doğrudan normatif düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunu m. 54;

- Yetkili mahkeme tenfiz kararını aşağıdaki şartlar dâhilinde verir:

a) Türkiye Cumhuriyeti ile ilâmın verildiği devlet arasında karşılıklılık esasına dayanan bir antlaşma yahut o devlette Türk mahkemelerinden verilmiş ilâmların tenfizini mümkün kılan bir kanun hükmünün veya fiilî uygulamanın bulunması....

- Uluslararası Ekonomi Hukukunun Kaynakları

- Genel Olarak

Sınırlar ötesi ekonomik faaliyetler birçok farklı hukuki düzenlemenin konusunu teşkil etmektedir. Bunların bir kısmı milli kamu hukuku ve özel hukuk karakterli, bir kısmı da uluslararası hukuk kaynaklıdır.

Bu doğrultuda uluslararası ekonomi hukukunun içeriğini belirleyen hukuk branşları şunlardır:

- Uluslararası Hukuk,
- Supranasyonal Hukuk,
- Milli Hukuk,
- Diğer Normatif Yönlendirme Mekanizmaları.

- Uluslararası Hukuk

- Uluslararası Antlaşmalar

Uluslararası hukukun, ekonomik faaliyetleri düzenleyen ve antlaşmalar neticesinde oluşan kuralları, uluslararası ekonomi hukukunun başlıca kaynağını teşkil etmektedir. Antlaşmalar, devletlerarasında iki veya çok taraflı olarak yapılabilir.

Uluslararası antlaşmalar, iki veya daha fazla devlet ya da antlaşma yapma ehliyetine sahip uluslararası hukuk kuruluşları arasında, hukuken bağlayıcı şekilde antlaşma taraflarının hak ve yükümlülüklerini ihdas eden, değiştiren veya kaldıran ve taraflarca uluslararası hukuka tabi kılınan anlaşmalardır.

A. Devletlerin Ekonomik İlişkilerini Düzenleyen Antlaşmalar

Devletlerin ekonomik ilişkilerini düzenleyen antlaşmalar ile uluslararası ekonomi alanında devletlerin birbirleriyle yahut devletlerin özel hukuk kişileriyle olan ilişkilerini konu alan kamu hukuku karakterli hukuk kuralları ihdas olunmaktadır. Bunlar, düzenledikleri alana ilişkin temel ilkeleri koyarlar ve dolayısıyla üye ülkelerin düzenlenen alandaki milli mevzuatlarının da çerçevesini çizmiş olurlar. Bu tür antlaşmalar çok veya iki taraflı yapılmaktadır.

B. Özel Hukuk İlişkilerini Düzenleyen Antlaşmalar

Bu tür antlaşmalar, uluslararası alanda özel hukuk kişilerinin kendi aralarında ve kamu tüzel kişileriyle gerçekleştirdikleri özel hukuk karakterli ekonomik ilişkileri düzenlemektedir. Özel hukuk ilişkilerini düzenleyen antlaşmaların temel amacı, milli hukuklarda yer alan farklı düzenlemelerin tekdüze hale getirilmesidir.

Antlaşmayla getirilen kural, kanunlar çatışması ve milletlerarası usul hukukuna ilişkin olabileceği gibi, kişiler arasındaki çeşitli ilişkileri düzenleyen maddi hukuka da ilişkin olabilmektedir.

- Uluslararası Örf ve Adet Hukuku

Uluslararası hukukun kaynaklarından olan uluslararası örf ve adet hukuku, uluslararası ekonomi hukuku alanında da önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası örf ve adet hukuku, devletler pratiğinde sürekli ve fiili olarak uygulanan ve hakkında devletler tarafından uyulması hususunda zorunluluk atfı olunan kuralları kapsamaktadır (Krajewski 2012a).

Diplomatik koruma hakkı; bir devlette bulunan yabancı bir devletin vatandaşının, bulunduğu devlete atfolunabilecek bir fiil veya ihmalden dolayı zarara uğradığı hallerde vatandaşı bulunduğu devletin kendisini koruma altına almasını ifade etmektedir. Tabiiyetinde bulunan devlet koruma kapsamında, uluslararası hukukun tüm imkânlarından yararlanabilecektir. Koruma hakkının kullanılabilmesi için, zarar görenle korumaya alacak ülke arasında uyrukluk bağının bulunması ve yabancı tarafından bulunan ülkede tüm iç hukuk yollarının tüketilmiş olması gerekir (Gündüz, 2014). Geçmişte önemli bir fonksiyon icra eden bu kurum, zamanla yabancı yatırımcılara ev sahibi devleti doğrudan dava edebilme imkânı tanınmış olması nedeniyle günümüzde önemini kaybetmiştir.

Devlet bağımsızlığı ise, bir devletin başka bir devletin mahkemeleri önünde yargılanamamasını ve kendisine karşı cebri icra işlemlerinin uygulanamamasını ifade etmektedir (Gündüz, 2014a).

Günümüzde devlet bağımsızlığı, hâkimiyet tasarrufu niteliğinde olmayan özel hukuk ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklar yönünden kabul olunmamaktadır.

Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun m. 49;

(1) Yabancı devlete, özel hukuk ilişkilerinden doğan hukukî uyuşmazlıklarda yargı muafiyeti tanınmaz.

(2) Bu gibi uyuşmazlıklarda yabancı devletin diplomatik temsilcilerine tebligat yapılabilir.

Cebri icra yönünden de hâkimiyet tasarrufları çerçevesinde malvarlığının söz konusu olup olmadığı devlet bağımsızlığını belirlemektedir (Herdegen, 2014b).

- Hukukun Genel İlkeleri

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesinde hukukun genel ilkeleri de uluslararası hukukun üçüncü kaynağı olarak belirtilmiştir.

Hukukun genel ilkelerinin boşluk doldurucu fonksiyonları olup, dünyadaki önemli hukuk sistemlerinin birbirleriyle karşılaştırması neticesinde kazanılmaktadırlar. Bu nevi ilkelere örnek olarak, hakkın kötüye kullanımı yasağı, sebepsiz zenginleşme ilkeleri ve hakların kazanılmasında iyi niyeti gösterebiliriz (Krajewski, 2012b).

4 Supranasyonal Hukuk

Ulusları bağlayan ve onların üzerinde olan kuralları ihtiva eden supranasyonal hukuk, hali hazırda dünyada sadece entegrasyon örgütlenmesi Avrupa Birliği'nde ehemmiyete sahiptir. Bu bağlamda supranasyonal hukuk, uluslararası antlaşmalar neticesinde kendilerine verilen yasa koyma gücü sayesinde AB'nin organları tarafından ihdas olunan ve milli hukuk kurallarının üstünde olan hukuk normlarını ifade etmektedir. Diğer ekonomik ve hukuki entegrasyon örgütlenmelerinde kıyaslama yapılacak düzeyde bir seviyeye halen ulaşılammıştır (Schöbener, 2010) AB hukukî düzenlemelerinin bu güce kavuşabilmesi için, üye devletler egemenliklerini sınırlandırarak yetkilerinin bir kısmını AB organlarına devretmişlerdir.

Avrupa Birliğinde hedeflenen birlikteliğe ulaşmak için kurucu metinlerin içeriği zamanla değişikliğe uğramış veya yeni antlaşmayla yürürlükten kaldırılmıştır. Günümüzde Avrupa Birliği Antlaşması (ABA), Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma (ABİA) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu Kuran Antlaşma AB'nin temellerini teşkil etmekte ve bu antlaşmalardaki kurallar asli düzenleme niteliğine sahiptir.

Supranasyonal niteliği olan ve dayanağını kurucu metinlerden alan AB ikincil düzenlemeleri ise, tüzük, yönerge, karar, tavsiye ve görüşten ibarettir;

- Tüzükler (ABİA m. 288/II), tüm içeriğiyle bağlayıcıdır ve doğrudan uygulanırlar. Genel nitelikte düzenlemeler içeren tüzüklerin muhatapları (kişiler, üye devletler ve birlik organları) bu türden düzenlemelere uymakla mükellefler. Tüzükler ayrıca uygulanması noktasında, AB üyesi devletlerce iç hukuka aktarılmaya ihtiyaç duymamaktadır. Bu nevi düzenlemeler, tüm AB üyesi devletlerde AB hukukunun yeknesak olarak uygulanmasına imkân sağlamaktadır.
- Yönergeler (ABİA m. 288/III), AB üyesi devletlere yönelik olup, üye devletler yönergede öngörülen sürede getirilen düzenlemeleri iç hukuklarına aktarmakla mükellefler. Yönergelerin hedefi kural olarak üye devletlerdir ve kişilere doğrudan etkisi yoktur. AB üyesi bir devletin bir yönergeyi öngörülen sürede hiç veya gereği gibi iç hukukuna aktarmaması halinde AB Adalet Divanı, vermiş olduğu ilke kararlarla belli koşullarda yönergelerin de kişiler yönünden doğrudan uygulanabilirliğine hükmetmiştir (Bozkurt, 2012).

- Kararlar (ABİA m. 288/IV), normal haliyle somut bir olaya ilişkin olup, belli muhatabı (gerçek kişi, teşebbüs veya üye devlet) hedef alırlar ve bütün olarak ilgilileri bakımından bağlayıcıdır. Bu tür somut olay kararları AB komisyonu tarafından alınmaktadır (ör. rekabet sınırlamalarına ilişkin). Somut olay kararları dışında, bir de AB Konseyi'nin ortak dış ve güvenlik politikalarına ilişkin genel düzenleyici işlem olarak, karar alma yetkisi vardır (ABA m.25-26).
- Tavsiye ve Görüşler (ABİA m. 288/V), bağlayıcı olmasalar da politik etki gösterirler. Tavsiye ve görüşlerin amaç ve hedefleri muhataplarını zorlayıcı bir özellik olmadan belli bir davranışa yöneltmektir (Kotzur, 2015).

5 Milli Hukuk

5.1 Genel Olarak

Milli hukukun, uluslararası ekonomik faaliyetleri düzenleyen kuralları da uluslararası ekonomi hukukunun kaynağını teşkil etmektedir. Özellikle dış ticaret hukuku, milletlerarası özel hukuk (kanunlar çatışması) uluslararası ekonomi hukuku açısından önem arz etmektedirler. Dış ticareti düzenleyen milli hukuk kuralları, bir devlete, malların ve hizmetlerin sınır ötesi değişimini çeşitli araçlarla (ör. gümrük vergisi) yönlendirme ve kontrol imkanı tanımaktadır. Ancak günümüzde dünya ticaretin liberalleştirilmesine yönelik antlaşmalar ve dünya genelinde oluşturulan bölgesel entegrasyonlar, bu alanda giderek artan oranda devletlerin düzenleme tekeline sınırlamalar getirmektedir. Türkiye de bu alanı DTÖ antlaşmaları ve AB ile oluşturduğu gümrük birliği kuralları çerçevesinde düzenlemiştir. Bu alandaki temel düzenlemelerimiz İhracat Rejim Kararı ve İthalat Rejim Kararı'dır.

İhracat Rejim Kararı m. 2;

İhracatla ilgili her türlü işlem, bu Karar, ihracatla ilgili sair mevzuat ile ikili ve çok taraflı antlaşmalar ve bunlara istinaden çıkarılacak yönetmelik, tebliğ ve talimatlar çerçevesinde yürütülür.

İthalat Rejim Kararı m. 1;

Bu Kararın amacı, ithalatın ülke ekonomisi yararına ve uluslararası ticaretin gereklerine uygun olarak düzenlenmesini sağlamaktır. İthalat, bu Karar ile bu Karara dayanılarak çıkarılacak yönetmelik, tebliğler, ilgili kuruluşlara verilecek talimatlar, çok taraflı veya iki taraflı antlaşmalar hükümleri çerçevesinde yürütülür.

5.2 Milli Hukukların Düzenleme Sınırları

Devletler tarafından kullanılan egemenlik yetkisi (jurisdiction), bir devletin kendi egemenlik hakkına (kanun koyma, yürütme ve yargılama) dayanarak kişiler ve eşyalarla ilişkileri hukuki bağlayıcı şekilde düzenlenmesini ifade etmektedir (Schöbener, 2010).

Devletler, uluslararası örf ve adet hukuku gereğince, yabancı unsurlu olguları düzenlerken tam bir serbestiye sahip değildirler (Herdegen, 2014c). Kişilerin veya olayların milli hukuka tabi kılınabilmesi için kural olarak bağlanma noktası olarak ülkesellik veya kişiselilik ilkesine göre, o devletle bir irtibatın kurulması gerekir.

Ülkesellik ilkesine göre, bir devletin egemenlik haklarını uygulayabilmesi için, kişilerin o devletin sınırları içinde bulunuyor veya ikametgâh sahibi olması yeterli irtibat sağlamaktadır. Aynı şekilde yurt içinde bulunan eşyalar ve işlenen fiiller yönünden de irtibat kabul olunmaktadır.

Kişiselilik ilkesi ise bağlanma noktası olarak devlet vatandaşlığını dikkate almakta ve yurt dışında gelişen bir olguyu da bu nevi irtibatın bulunması halinde milli hukuka tabi kılmaktadır.

Ancak ülkesellik ve kişiselilik ilkesine göre irtibat kurulamasa bile, ülkesellik ilkesinin genişletilmesi sonucunda, tamamen bir devletin sınırları dışında gelişen bir ekonomik olgu etkilerini devlet içinde de gösteriyor ve devlet vatandaşlarının haklarının zedelenmesine yol açıyorsa, bu hallerde de devletin milli hukuk kurallarının uygulanması söz konusu olabilmektedir (etki ilkesi) (Tietje, 2010a).

Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun m. 2;

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde mal ve hizmet piyasalarında faaliyet gösteren ya da bu piyasaları etkileyen her türlü teşebbüsün aralarında yaptığı rekabeti engelleyici, bozucu ve kısıtlayıcı antlaşma, uygulama ve kararlar ile piyasaya hakim olan teşebbüslerin bu hakimiyetlerini kötüye kullanmaları ve rekabeti önemli ölçüde azaltacak birleşme ve devralma niteliğindeki her türlü hukuki işlem ve davranışlar, rekabetin korunmasına yönelik önlem, tespit, düzenleme ve denetlemeye ilişkin işlemler bu Kanun kapsamına girer.

Selüloz Uyuşmazlığı;

Bir çok selüloz üreticisi ki aralarında ABD ve Kanada'dan teşebbüslerde bulunmaktadır, AB pazarını da kapsayacak şekilde fiyatlandırma konusunda birlikte hareket etme konusunda antlaşmalara varmışlardır.

AB Komisyonu, bu antlaşmaları ABİA m. 101 (eski-m.81) hükmü çerçevesinde yasak kartel oluşumu olarak vasıflandırmış ve buna bağlı olarak para cezaları kesmiştir. Amerikan ve Kanada teşebbüsleri Komisyonun kararına karşı AB Adalet Divanı'nda iptal davası açmışlardır. Teşebbüsler, Komisyon'un AB dışında ikametgahı

olan teşebbüslere ilişkin para cezası kesmeye yetkisi bulunmadığını, zira bu teşebbüslerin onun yargılama gücü dışında olduğunu iddia etmişlerdir.

Adalet Divanı, bu teşebbüslerin itirazlarını ret ederek, kartelin oluşumu ile uygulanması aşamasını birbirinden ayırmış ve nazarı itibara alınması gereken yerin kartelin uygulandığı yer olduğunu belirtmiştir.

ABD Helms Burton Uyuşmazlığı;

ABD, 1996 yılında çıkarmış olduğu ‘Helms-Burton Act’ olarak anılan kanun ile uzun zamandan beri Küba’ya karşı uyguladığı ekonomik yaptırımları genişletmiş ve Küba ile ticaret yapan üçüncü devlet teşebbüslerini de kapsama alanına almasıyla, uluslararası alanda yoğun şekilde eleştirilere maruz kalmıştır. Eleştirilerin odağı şu noktalardadır; üçüncü devlet teşebbüsleri bakımından, ne ülkesellik ne de kişisellik ilkesi, ABD ile bir irtibat kurmamaktadır. Üçüncü devlet teşebbüslerinin Küba ile ticaretinin, ABD hakimiyet alanında, doğrudan, önemli ve öngörülebilir bir etkisi olmadığı için, etki ilkesine dayanılarak düzenleme yapılmasının da hukuki mesnedi bulunmamaktadır.

AB, 03.05.1996 tarihinde Helms-Burton Act düzenlemelerinin GATT ve GATS hükümlerine aykırılığı iddiasıyla DTÖ uyuşmazlık mekanizmasını işleterek istişare talebinde bulunmuştur. İstişarelerden bir sonuç alınmayınca panel sürecine geçilmiştir.

ABD, GATT ve GATS hükümlerine aykırılığı kabul etmiş, ancak kanunun GATT m. XXI’de yer alan milli güvenliğin sağlanmasına yönelik istisnai hüküm kapsamında yer aldığını ve bu nedenle de bir panelin bu konuyla ilgili yargılama yapma yetkisinin bulunmadığını iddia etmiştir.

Panel, tarafların AHMM m. 12/12 kapsamında süre talep etmeleri nedeniyle, bu talep doğrultusunda çalışmalarını sona erdirmiştir.

6 Diğer Normatif Yönlendirme Mekanizmaları

Yumuşak Hukuk (Soft Law)

Uluslararası antlaşmaların gerek hazırlanmasında yaşanan zorluklar ve antlaşmalara devletlerin geniş düzeyde katılımının her zaman sağlanamaması, gerek ise uluslararası ekonomik faaliyetlere pratik çözümler bulma gayreti nedeniyle zamanla uluslararası ekonomi hukuku alanında yumuşak hukuk gelişmiştir. Yumuşak hukukta uluslararası ekonomi hukukunun önemli kaynaklarındandır.

Yumuşak hukukun en önemli özelliği, antlaşmalarda olduğu gibi mutlak bağlayıcılıklarının olmayışlarıdır.

Yumuşak hukuku da, kendi içinde alt kategorilere ayırabiliriz;

Her şeyden önce yumuşak hukuk, özel hukuk ilişkilerine yönelik uygulama alanı bulmaktadır: Özel hukuka ilişkin bir dizi kural, tarafların sözleşmeleri hazırlamalarını ve sözleşmenin kapsamına bu kuralları almalarıyla hukuki ilişkilerini etkilemektedir. Bu tür kurallara örnek olarak, Unidroit tarafından hazırlanan uluslararası ticari sözleşmelere ilişkin temel kurallar, çeşitli kuruluşlar tarafından hazırlanan sözleşme örnekleri (ör. FIDIC ve ICC’nin sözleşme örnekleri), ICC tarafından hazırlanan yeknesak kurallar (ör. akreditife ilişkin) ve uluslararası ticari tahkime ilişkin çeşitli kuruluşlarca hazırlanan kurallar (ör. Uncitral tahkim kuralları) verilebilir.

Diğer bir grup yumuşak hukuk türünde ise belli alanlara ilişkin dünya çapında standartlar getirilmektedir. Bu tür yumuşak hukuka örneğin, OECD tarafından hazırlanan transnasyonal teşebbüsler için davranış kurallarını sayabiliriz.

Lex Mercatoria

Lex Mercatoria, zamanla uluslararası ekonomik faaliyetlerde yerleşmiş ve kökleri çok eskiye dayanan kendine özgü, ticari teamül kurallarıdır(Lex, 2015). Niteliği ve kapsamı çok tartışmalı olan, bu kuralların, bir kısmı çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından yazılı kurallara haline getirilmiştir. Bu tür kurallara ö. olarak ICC tarafından yazılı hale getirilmiş olan ve uluslararası ticarete yaygın uygulamaya sahip Incotermsi belirtebiliriz.

Bu kuralların tek başına bağlayıcılığı olmayıp, tarafların bu kuralları sözleşme kapsamına alması yanında, milli hukukun da bunu tanıması gerekir. Bu kuralların bağlayıcı hale gelmesine ilişkin diğer bir ihtimal de uluslararası örf ve adet hukuku kuralı niteliğine kavuşmasıdır(Gramlich 2004).

Ayrıca belirtmek gerekir ki literatürde, lex mercatoria kavramının içerisine kökleri Roma hukukuna kadar dayanan özel hukuk ilkeleri ve günümüzün özel hukuka ilişkin yumuşak hukuk uygulamaları da dahil edilerek genişletilmesiyle, kavramın “transnasyonal hukuk” kavramı ile örtüşür şekilde anlaşıldığı da görülmektedir.

Lex Mercatoria belirsizliklerine rağmen, özellikle uluslararası ticari tahkimde uygulama alanı bulabilmektedir. Bir kısım kurumsal tahkim düzenlemelerinde olaya uygulanacak maddi hukuk yönünden bizatihi Lex Mercatoria’ya atıfta bulunmaktadır.

Uluslararası Ticaret Odası Tahkim Kuralları m. 21;

- Taraflar, hakem kurulu tarafından uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuku belirlemekte serbesttirler. Bu hususta bir antlaşma yoksa hakem kurulu uygun gördüğü hukuku uygular.

- Hakem Kurulu, taraflar arasında yapılmış esas sözleşme hükümlerini ve varsa, ilgili ticari örf ve adetleri göz önünde bulundurur.

- Hakem Kurulu, ancak taraflar yetki vermişse, bir dostane aracı yetkisine sahip olacak veya hakkaniyet ve nesafet kurallarına göre karar verebilecektir.

Model Kanunlar

Özel hukuk alanında devletlerin bir sözleşmeyi veya kurumu düzenlerken model alabilecekleri ve çeşitli kuruluşlarca (ör. Uncitral) hazırlanan model kanunlarda, uluslararası ekonomi hukukunda ayrı bir normatif yönlendirme mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uyuşmazlık Çözümüne İlişkin Kararlar

Uluslararası ekonomik ilişkilerde çıkan uyuşmazlıkların önüne götürüldüğü mahkemelerin, mahkeme benzeri kurumların veya tahkimin yargılama neticesinde verdiği kararlar, uluslararası ekonomi hukukunda da yardımcı kaynak niteliğindedir.

Devletler düzeyindeki ekonomik uyuşmazlıkların önüne götürüldüğü kurumlara örnek olarak, Uluslararası Adalet Divanı'nı ve DTÖ uyuşmazlık çözüm mekanizmasını verebiliriz. Devletler düzeyindeki ekonomik uyuşmazlıklarda çözüm mekanizması olarak ayrıca, ad hoc (geçici) tahkim de başvuru yollarıdır.

Örnek Olay;

Merkezi Almanya'da olan Alman şirketi (A), Türkiye'de merkezi bulunan (B) isimli Türk şirketiyle satış sözleşmesi yaparak mal satın almıştır.

Bu satış sözleşmesi, uluslararası nitelikte olduğundan ulusal nitelikte satış sözleşmelerine kıyasla, daha karmaşık bir yapıya sahiptir ve bu ticari ilişki farklı alanlarda olan hukuk kurallarının düzenleme alanına girmektedir.

Milli dış ticaret hukuku, kamu hukuku karakterli: -Örnek olayda, satılan malların Türkiye gümrük sahasında gümrük çıkış işlemleri yapılmasından itibaren Türkiye açısından ihracat, Almanya gümrük sahasında gümrük giriş işlemleri yapıldığı andan itibaren de Almanya açısından ithalat söz konusudur. Dolayısıyla bu aşamalarda Türkiye ve Almanya'nın dış ticaret kuralları devreye girmektedir.

Supranasyonal Hukuk (Avrupa dış ticaret hukuku), kamu hukuku karakterli: -Devletler günümüzde dış ticaret kurallarını düzenlerken çok büyük serbestiye sahip değillerdir. Almanya, Avrupa Birliği üyesidir ve dış ticaret kurallarını düzenlerken bu alandaki Avrupa Birliği normlarını dikkate almak durumundadır. Türkiye'de, Avrupa Birliği ile Gümrük Birliğinin kurulmasına ilişkin karar çerçevesinde dış ticaret kurallarını düzenleyecektir.

Uluslararası hukuk, kamu hukuku karakterli: -Almanya, Avrupa Birliği ve Türkiye aynı zamanda Dünya Ticaret Örgütü üyesidir. Bu itibarla Dünya Ticaret Örgütü'nün Mal Ticaretine İlişkin Antlaşmaları da dış ticaret kuralları düzenlenirken dikkate alınmak zorundadır.

Uluslararası ekonomi hukukunun kendine özgü kuralları (lex mercatoria): Yine örnek olaydaki satış sözleşmesine dönecek olursak, taraflar satış sözleşmesine karşılıklı mutabakatla malın teslimine ilişkin uluslararası ticarete özgü teslim koşulları (Incoterms) koyabilirler.

Milletlerarası Usul Hukuku uygulaması: -Örnek olayda, taraflar arasında uyuşmazlık çıktığını düşünürsek, uyuşmazlığın hangi yer mahkemesinde görüleceği sorusu gündeme gelecektir. Taraflar satış sözleşmesinde tahkim şartı da kabul etmiş olabilirler, bu sefer uyuşmazlığın yargılaması sözleşmede öngörülen hakemler tarafından yapılacaktır.

Milletlerarası özel hukuk (Kanunlar Çatışması) kuralları ve milli özel hukuk: -Uyuşmazlık açısından diğer bir konu da, mahkeme veya hakemler olayı hangi ülkenin maddi hukuk kurallarını uygulayarak çözeceklerdir? Taraflar yaptıkları sözleşmede bu konuda seçim yapmamışlarsa, bu sefer kanunlar çatışması kurallarının gösterdiği ülkenin maddi hukukunun somut olaya uygulanması söz konusu olabilecektir.

Uluslararası hukuk, özel hukuk karakterli: -Ancak uluslararası satım sözleşmeleri için maddi hukuk kuralları öngören CISG'i Türkiye ve Almanya onaylamış devletler arasındadır. Taraflar yaptıkları sözleşmede milli hukuk seçimi yapmamış iseler ve satış konusu mal da CISG kapsamına girmekteyse, olaya maddi hukuk olarak CISG'te yer alan kurallar uygulanacaktır.

7 Sonuç

Uluslararası ekonominin hukuku olarak da ifade edebileceğimiz uluslararası ekonomi hukuku hem kamu hukuku ve hem de özel hukuk karakterli, bu doğrultuda karma hukuk altında ele alabileceğimiz nispeten yeni bir hukuk dalıdır. Bu alan küresel düzlemdeki gelişmelere koşut olarak hızla gelişecek bir alandır. İç hukukta olduğu şekliyle, uluslararası ticari ve ekonomik faaliyetleri kendisine konu olan uluslararası ekonomi hukuku, bütün devletleri bağlayıcı uluslararası yeknesak kurallara sahip değildir. Bununla birlikte bu alandaki faaliyetlerin hukuki zeminin yeknesaklaştırılmaya çalışıldığı da ortadadır.

Süreç içerisinde küresel düzlemde rol almak isteyen bütün ülkeler uluslararası ekonomi hukuku dalının önemini anlayacak ve özellikle bütün ülkelere benimsenmesi kaçınılmaz olan kaynakları çerçevesinde kendilerine hukuk oluşturacaklardır.

Kaynakça

- Bender Tobias, in Hilf Oeter, s. 239.
- Bozkurt Enver Özcan, Mehmet Köktaş Arif; Avrupa Birliği Hukuku, Ankara 2012.
- Callies Galf Peter; Grenzüberschreitende Verbraucherverträge, Tübingen 2006.
- Emmerich <http://www.nwir.de/archiv/NWiR17/emmerichfritsche1121.pdf>, (21.04.2015).
- Emmerich Fritsche, Angelika; Die lex mercatoria als durchsetzbares transnationales Handelsrecht und Weltgesellschaftsrecht, <http://www.nwir.de/archiv/NWiR17/emmerichfritsche1121.pdf>, (21.04.2015).
- Farahat Anuschech; Progressive Inklusion, Heidelberg 2013.
- Götsche Götz J, in; Hilf, Meinhard Oeter, Stefan (Hrsg.); WTO-Recht, 2. Bası, Baden-Baden 2010.
- Gündüz Aslan; Milletlerarası Hukuk, 7. Bası, İstanbul 2014.
- Herdegen Matthias; Internationales Wirtschaftsrecht, 10. Bası, München 2014.
- Herrmann Christoph Weiss, Wolfgang Ohler, Christoph; Welthandelsrecht, 2. Bası, München 2007.
- Hoffman, Rainer; Skript Internationales Wirtschaftsrecht, [http://www.jura.uni-frankfurt.de/47.971.065/ 1Begriff-und Bedeutung_ Internationales-Wirtschaftsrecht WiSe-2012 13.pdf](http://www.jura.uni-frankfurt.de/47.971.065/1Begriff-undBedeutung_Internationales-WirtschaftsrechtWiSe-201213.pdf) (21.04.2015).
- Hoffmann Jochen; Theorie des internationalen Wirtschaftsrechts, Tübingen 2009.
- Kotzur Markus; leoEuroparecht;[http://www.unileipzig.de/~eurlaw/eurlaw/images/stories/materialien/leo-europarecht 2011 skript 20leo 20europarecht 20sose 202011.pdf](http://www.unileipzig.de/~eurlaw/eurlaw/images/stories/materialien/leo-europarecht2011skript20leo20europarecht20sose202011.pdf), s. 21, (21.04.2015).
- Krajewski Markus; Wirtschaftsvölkerrecht, 3. Bası, Heidelberg 2012.
- Namık Kemal Öztürk; Bürokratik Devletten Etkin Yönetime Geçiş: İyi Yönetişim, www.deu.edu.tr/userweb/hilmi.coban/bürokratik%20devletten.doc, (21.04.2015).
- Özdemir Didem; Milletlerarası Ticarî Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk Olarak Lex Mercatoria, http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/7_4.pdf, (21.04.2015).
- Pazarcı Hüseyin; Uluslararası Hukuk, 12. Bası, Ankara 2013.
- Rainer, [http://www.jura.uni-frankfurt.de/47971065/-1-Begriff-und Bedeutung_ Internationales-Wirtschaftsrecht_ WiSe-2012 13.pdf](http://www.jura.uni-frankfurt.de/47971065/-1-Begriff-undBedeutung_Internationales-WirtschaftsrechtWiSe-201213.pdf) (21.04.2015).
- Rost Birgit; Die Herausbildung des transnationalen Wirtschaftsrechts auf dem Gebiet der internationalen Finanz und Kapitalmärkte, Berlin 2007.
- Schöbener, Burkhard Herbst, Jochen Perkmann; Markus, Internationales Wirtschaftsrecht, Heidelberg, 2010.
- Telli Serap; Devletler Hukuku Açısından Uluslararası Ticaret ve Kurumlaşması, Ankara 1991.
- Tietje Christian, in Tietje Christian (Hrsg.) Internationales Wirtschaftsrecht, Berlin 2009.
- Trachtman Joel P.The International Economic Law Revolution <http://www.worldtradelaw.net/articles/trachtmanrevolution.pdf> (21.04.2015).
- Ünal Şeref, Uluslararası Hukuk, Ankara 2005.